

А. А. Костюк,
магістрантка

УДК 007: 304: 070+004.738.52

Електронне видання в цифрову еру: сутність і визначення поняття

У статті розглянуто феноменологічну специфіку електронних видань і проблеми їх визначення. Запропоновано можливі варіанти трактування поняття «електронне видання».

Ключові слова: електронне видання, цифрове видання, мережеве видання, аналог електронного видання, інтернет-видання.

Вступ. Друга половина ХХ ст. ознаменована активним використанням новітніх технологій у сфері комунікації, що започаткувало новий етап інформаційної діяльності. Сприяє цьому не лише доступність інтернет-мереж, а й неминучість науково-технічного процесу, який за сучасних умов розвивається доволі прогресивно, впливаючи на суспільне та громадське життя. Цей процес не оминув і видавничу справу, що підтверджує використання цифрових технологій у представленні видавничого продукту. Дедалі частіше у наукових і фахових колах постає питання щодо співіснування друкованої та електронної книги. Це питання важливе і для сьогодишньої видавничої індустрії у зв'язку з глобальним охопленням, швидкими та глибокими змінами у ній. Підтвердження цього – складна діалектика різноспрямованих і неоднаково значущих явищ у новітніх книжкових реаліях: набуття локальними видавничими подіями глобального масштабу; розширення комунікаційного простору книги, автора і видавництва; втрата друкованою книгою ролі «головного засобу отримання знань, засвоєння культурних цінностей і заповнення вільного часу» [1, с. 209].

В останні десятиліття світова видавнича індустрія опинилася перед фундаментальними викликами, які мають глобальну цивілізаційну і технологічну природу. Супутні явища цього процесу – дигіталізація, яка з огляду на заяви ініціаторів і коментарі експертів претендує на всеохопність. На думку В. Теремка, «є й такі, хто побачив у ньому нові ділові можливості, навіть – єдині можливості, усвідомлюючи, що дигіталізація інформаційної, видавничої, освітньої та інших сфер, набуваючи дедалі більших масштабів і динамізму, породжує для них нові орієнтири і стандарти» [2, с. 1]. У цьому аспекті, як зауважує В. Білоус, дискусійним залишається питання щодо ролі традиційної книги та

електронних ресурсів в епоху інформатизації. Наразі інформаційні технології створили суттєву конкуренцію друкованим виданням, тому виникає проблема взаємодії традиційної книги і засобів інформаційно-комунікаційних технологій. «Постають питання щодо використання тієї чи тієї форми реалізації інформації; <...> статусу інформаційного ресурсу – друковане видання чи електронна версія» [3]. Зважаючи на місце, яке посяде електронна книга серед друкованих видань, досліджується її спроможність стати допоміжною або перехідною ланкою в усіх сферах життєдіяльності. Така проблема є дискусійною в процесі розвитку сучасного інформаційного суспільства. Вона підтверджує концепцію М. МакЛюена про сучасний етап розвитку («глобальне село»), під час якого відбувається відродження природного аудіовізуального багатовимірного сприйняття світу і колективності, але на новій електронній основі, через заміщення письмово-друкарських мов спілкування радіотелевізійними і мережевими засобами масових комунікацій [4]. На думку Р. Ленема, також відбулася трансформація структури сучасної комунікації і, що важливо, власне електронного тексту, його відхід від друкованого та виокремлення цифрового тексту (інтерактивного, динамічного і здатного поєднувати слово з образом і звуком) [5].

Електронне видання є не заміником друкованого, а взаємодоповнювальним феноменом. Зважаючи на це, існують чимало колізійних питань стосовно визначення поняття «електронне видання». Тому метою дослідження є докладний огляд праць, в яких розкривається сутність електронних видань і пропонується для їх означення певний термін; з'ясування місця електронних видань у системі сучасних комунікацій. *Об'єктом* дослідження є основні праці, в яких подано тлумачення поняття «електронне видання», розкрито його феноменологію та

особливості функціонування; *предметом* – основні ідеї, які розкривають особливості розвитку цифрової книжності, визначення поняття «електронне видання» у вітчизняному та закордонному видавничому обігу.

Результати й обговорення. Різномисленість поняття «електронне видання» створюють дискусію щодо цього питання. Про це свідчить аналіз наукових праць дослідників, під час якого було констатовано відсутність однаковості у їхніх поглядах. Плутанина виникає через спорідненість цього поняття з іншими, а саме з поняттями «цифрове видання», «мережеве видання», «електронна публікація», «інтернет-видання» тощо.

Перше офіційне визначення електронного видання було подано в міжнародному стандарті ISO 9707:1991 «Information and documentation – Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodicals and electronic publications», де електронне видання (electronic publication) трактується як документ, який публікується у доступній для публіки машиночитаній формі та включає файли даних та програмне забезпечення (прикладні програми); може бути записаним на папері, магнітному, оптичному та інших медіа, призначених для обробки комп'ютером або периферійними пристроями [6].

В англійських джерелах частіше трапляється таке визначення поняття «електронна книга»: це книга, що складається з тексту, зображень (або і того, й того) та створена для опублікування на комп'ютері або інших електронних пристроях [7]. Оксфордський словник з англійської мови визначає їх як «електронні версії друкованих книг» [8]. Однак таке визначення не є вичерпним та лише частково відображає сутність поняття, оскільки електронні книги можуть і повинні існувати без друкованого еквівалента. Натомість в англійському видавничому світі трапляються такі «еквівалентні» назви цього виду видань: е-книга («ebook»), цифрова книга («digital book»), цифрове видання («digital edition»), е-видання («e-edition»), «ebook edition» тощо.

Узагальнений та детальний аналіз визначення цих понять дає нам змогу виокремити їх особливості. *По-перше*, у більшості визначень поняття «електронне видання» зводиться до відповідної версії паперового варіанта: е-книга («ebook») – це електронна версія раніше надрукованої книги [9; 10; 11]; про цифрове видання («digital edition») йдеться, коли паперовий журнал набуває електронного вигляду [12]; е-видання («e-edition») – це електронна копія друкованого видання (наприклад, Lowell Sun e-edition має відцифровані сторінки своїх друкованих

газет, доступні на захищеному паролем веб-сайті) [13]. *По-друге*, визначається не лише форма, а й носії, завдяки яким можна користуватися електронними виданнями, а саме: е-книга («ebook») може бути прочитана з екрана комп'ютера, ноутбука або смартфона [9; 10]; цифрове видання («digital edition») – це вся інформація, що швидко адаптується не для носія, а з носія; цифрові книги («digital book») – це книги у цифровому форматі. «Digital» використовується для розуміння того, який вигляд матиме книга (наприклад, усі книги Wharton Digital Press можуть бути завантажені на е-рідер або, за допомогою відповідного додатка, на телефон, планшет чи комп'ютер); ebook edition – публікації, які традиційно асоціюються з підготовкою книг для різних носіїв тощо. *По-третє*, на думку деяких фахівців, цифрове видання («digital edition») є точною цифровою копією друкованого видання. «Це не сайт, а цифрове відтворення з найкращих і найбільших газет Флориди, включаючи всі статті та фотографії в усіх виданнях», – зазначає одне з відомих видань Америки [14]. Це визначення є одним із найточніших, оскільки звужує та конкретизує сутність поняття.

В українському видавничому обігу найчастіше використовують поняття «електронне видання», однак і воно має певні відмінності у значенні. На думку Е. Огар, «спершу електронні видання існували як аналог друкованим, однак на машинних носіях. Для їх перегляду потрібні були пристрої для читання видань, які розповсюджувалися через мережу, – персональний комп'ютер, для тих, які містилися на компакт-дисках, – додатково дисковод для читання компакт-диска. З часом семантика терміна «електронні видання» ускладнилася: ним почали називати тексти книжок, журналів і газет, які поширювалися в будь-якому текстовому чи іншому форматі, наприклад, гіпертекстовому (HTML) або в одному з архівованих (ZIP, ARJ, WINZIP та ін.). Протягом останнього десятиліття до електронних видань вводяться ще й мультимедійні компоненти – цифрові, звукові або відеофрагменти, а також анімаційні вставки; з'являються мережеві електронні видання» [15]. Отже, технологічний та цифровий розвиток сприяє подальшому вдосконаленню електронних видань за форматом, компонентами та способами розповсюдження. Це також простежується в розрізненні поняття «електронне видання», а саме його поділі на «цифрове видання» та «мережеве видання».

Суттєвою проблемою в українському науковому світі також стало ототожнення понять «електронне видання» та «електронна книга». Приміром, на думку В. Маркової, ототожнюва-

ти їх лише на підставі того, що факт видання гарантує якість інформації, неправильно. Проблема полягає в тому, що «до поняття «електронне видання» потрапляє багато такого, що аж ніяк не можна атрибутувати як книгу» [16, с. 69–74]. Такий підхід, а саме технічні особливості електронної книги, детальніше охарактеризував М. Хилько, наголошуючи на тому, що «електронна книга – це книга в цифровому вигляді, яку можна прочитати за допомогою спеціального пристрою для читання електронних книжок (бук-рідера), комп'ютера або мобільного телефона, обладнаного спеціальним програмним забезпеченням» [17]. Таке визначення збігається з трактуванням англійського «ebook».

Російський бібліотекознавець Т. Майстрович узагальнила змістове наповнення поняття «електронна книга» в такому переліку: видання на оптичних компакт-дисках та інших фізичних носіях; художні твори і часописи, розміщені на сайтах і доступні в інтернеті; електронні копії друкованих видань; технічні пристрої для читання; самі тексти, що завантажуються на технічні пристрої для читання; комп'ютерні оригінал-макети друкованого видання; аудіокниги; мережеві електронні видання [18].

Належність терміна «мережеві електронні видання» до поняття «електронна книга» створює проблемне тло, яке потребує детальнішого дослідження науковцями в цій галузі. Дискусійність, як стверджує М. Маркова, також спричинена нецілісним розумінням і недостатньою осмисленістю поняття «електронна книга», що підкріплені відсутністю наукової концептуалізації. У різних авторів воно має різне семантичне наповнення [16].

Поширення цифрових технологій вивело проблему пов'язаної з електронними виданнями поняттєвої творчості й на державний рівень. У Російській Федерації розроблено державний стандарт 7.83-2001 «Електронні видання. Основні види і вихідні відомості», який набув чинності 1 липня 2002 р. і має статус міждержавного. У ньому подано таке визначення електронного видання: це «...електронний документ (група електронних документів), що пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для розповсюдження в незмінному вигляді, має вихідні відомості» [19]. Таке визначення поєднує різні типи електронних видань: текстове (символьне), зображувальне, звукове, програмний продукт та мультимедіа або їх комбінації, тобто відповідає трактуванням електронних ресурсів, поданим у ISBD(ER), UNIMARC та AACR2. Також у цьому стандарті визначено такі види електронних видань: за цільовим призначенням – офіційне, наукове, науково-

популярне, виробничо-практичне (зокрема нормативне), навчальне, масово-політичне, довідкове, видання для дозвілля, рекламне, художнє; за періодичністю – неперіодичне (виходить одноразово), серіальне (виходить за невстановленою тривалістю), періодичне (виходить через певні інтервали часу), видання, що продовжується (у міру накопичення матеріалу); електронне, що оновлюється (кожний наступний випуск містить актуальну інформацію попереднього випуску, але його зміст повністю замінено); за структурою – однотоми, багатотоми, електронна серія (вміщує сукупність однотипних томів).

Ширшою є типологізація електронних видань, яку подає Е. Огар, виокремлюючи їх особливі класифікаційні ознаки, а саме форму існування. За цією ознакою розрізняють електронні видання, які поширюються: 1) на фізичних носіях (компакт-дисках – CD, DVD); 2) в мережах – локальних і глобальній. Подібно до друкованих, електронні видання можуть бути класифіковані за форматом, проте в друкованому виданні формат характеризує його фізичний розмір, а в електронному – описує спосіб представлення інформації у файлі. Найвідомішими на сьогодні є два основні формати – HTML і PDF, причому останній зберігає всю інформацію в графічній формі. Якщо видання містить цифрову анімацію, а тим більше цифрові аудіо- та відеофрагменти, його називають мультимедійним [15]. Подана класифікація уточнює основну класифікацію та конкретизує її за форматом представлення інформації.

Для формулювання визначення поняття «електронне видання» в нашому дослідженні важливі потрактування, що містяться в ДСТУ 7157-2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», зокрема: «Електронне видання – це електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюдження в незмінному вигляді; електронний аналог друкованого видання – електронне видання, що здебільшого відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо; електронний документ – документ, інформація в якому подана у формі електронних даних і для використання якого потрібні засоби обчислювальної техніки» [20]. Аналогічно витлумачено поняття «електронне видання» у Наказі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 листопада 2012 р. «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси». Відповідно до цього документа такі видання «не потребують обов'язкового дублю-

вання у паперовому варіанті», що не можна сказати про друковані, які нині, навпаки, намагаються перевести в електронний вигляд.

У науковому дискурсі та фаховому середовищі фігурує поняття «електронний аналог друкованого видання», що відокремлює його від поняття «електронне видання», які так само Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» відрізняє за правовим статусом [21]. У цьому законі наведено термін «паперова копія електронного документа», якою є візуальне представлення на папері, перевірене на відповідність структурі та вмісту його візуального представлення електронними засобами. На думку І. Антоненко та О. Барокової, аналогічно може бути визначена «електронна копія паперового документа» [22, с. 11–22].

Дослідники у галузі інформаційної діяльності тлумачать електронне видання як самостійний (придатний для використання незалежно від його виробника, зокрема, й через телекомунікаційні мережі) закінчений (незмінний з плином часу та на всіх копіях) продукт, який містить інформацію, представлену в електронній формі, і призначений для довготривалого зберігання, всі копії якого відповідають оригіналу [23, с. 19–23]. Ним може бути видання або його частина (стаття з періодичного видання), а також інтернет-публікація (призначена для мережевого або комбінованого розповсюдження). Згідно з нормативними документами матеріали, що містяться на електронних ресурсах, включаючи віддалені електронні ресурси, вважаються опублікованими навіть за відсутності вихідних даних.

Проблемою також є підміна поняття «електронне видання» поняттями «інтернет-публікація», «інтернет-видання», адже вони є складовими частинами або різновидами першого. Однак інтернет-видання «нівелює кордони, прийняті при традиційному діленні учасників комунікації на відправників і одержувачів, причому читач може впливати на роботу редакції та стати співавтором текстів» [24], натомість електронне – «призначене для розповсюдження в незмінному вигляді». Крім того, для інтернет-видань характерною особливістю є безперервність процесу поповнення актуальною інформацією наявних розділів.

Висновки. Отже, з огляду на проаналізовані визначення поняття «електронне видання» слід констатувати такі недоліки: недостатню їх осмисленість у наукових працях та нечітке формулювання в сучасному українському законодавстві; підміну поняття «електронне видання» поняттями «інтернет-видання». Тлумачення понять «електронне видання» та «електронна книга» вітчизняними дослідниками не завжди

збігаються з англійськими визначеннями. На нашу думку, необхідно розмежовувати поняття і ввести до термінологічного переліку термін «цифрове видання», аби виокремити технологічний аспект в умовах активного розвитку новітніх технологій.

З огляду на сутнісну і функціональну специфіку електронного видання для означення цього поняття найраціональніше було б застосувати таку дефініцію: це самостійне закінчене видання, яке пройшло редакційно-видавниче опрацювання, містить інформацію, представлену в електронній формі, має вихідні відомості й призначене для читання та розповсюдження на електронних носіях (бук-рідер, комп'ютер або мобільний телефон, планшет тощо), обладнаних спеціальним програмним забезпеченням; може бути аналогом паперової версії або інтерактивним виданням, що має на меті поширити інформацію, повідомлення за допомогою новітніх у сфері комунікацій можливостей. Щодо поняття «електронна книга» можна запропонувати таке визначення: це вид електронного видання, книга, що складається з тексту, зображень, мультимедійних вставок (або і того, і того) та створена для читання та опублікування на електронних носіях (бук-рідер, комп'ютер або мобільний телефон, планшет тощо), обладнаних спеціальним програмним забезпеченням.

1. *Альт К.* Книга на екрані: стратегія продукта і продаж : інтерв'ю з Зігрид Леш // Современное книгоиздание : сб. матер. по проекту «Повышение квалификации специалистов издательского дела стран Восточной Европы и Центральной Азии, 2009–2011 гг.» / науч. ред. пер. О. С. По ; пер. с нем. А. Н. Серегина, М. А. Рыклина. – М., 2010. – С. 209.

2. *Теремко В.* Стратегічні випробування електронною книжністю // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 4. – С. 10–14.

3. *Білоус В. С.* Гармонізація традиційних та новітніх інформаційних ресурсів – перспектива розвитку бібліотеки вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / В. С. Білоус. – URL: http://library.vspu.edu.ua/repositarij/reposit/texti/vidanna_bibliot/bilous_garmonizacija_tradicijnih%20ta%20inno vac_tehnol.pdf.

4. *Маклюэн Г. М.* Понимание Медиа: внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн. – М., 2003. – С. 78.

5. *Ленем Р.* Електронне слово: демократія, технологія та мистецтво. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 376 с. – (Зміна парадигми).

6. *ISO 9707:1991* Information and documentation – Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodicals and electronic publications [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.iso.ch/iso/en/CatalogueDetailPage.CatalogueDetail?CSNUMBER=17564&ICS1=1>.

7. *E-book* [Електронний ресурс]. – URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/E-book>.

8. *E-book* [Електронний ресурс] // Oxford Dictionaries. – URL: <http://www.oup.com/online/>.
9. *What Is an eBook?* [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.wisegeek.org/what-is-an-ebook.htm>.
10. *Definition «eBook»* [Електронний ресурс]. – URL: <http://searchmobilecomputing.techtarget.com/definition/eBook>.
11. *What is An eBook and Why Would You Want One?* [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.atlantibridge.net/publishing/otherresources/whatis.htm>.
12. *eBook vs Digital Edition* [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.the-ebook.org/?p=1374>.
13. *What is eEdition – Lowell Sun* [Електронний ресурс]. – URL: <http://extras.lowellsun.com/lowellsun/NIE/WhatisEdition>.
14. *Tampa Bay Times* [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.tampabay.com/mystpetetimes/>.
15. *Огар Е. І.* Електронні видання в інформаційно-когнітивному полі сучасної молоді [Електронний ресурс] / Е. І. Огар. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_gn/2008_1/files/GN108_18.pdf.
16. *Маркова В.* Електронна книга: наукове поняття чи метафора? // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2009. – № 3. – С. 69–74.
17. *Хилько М.* Електронне книговидання в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / М. Хилько. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_60/Gileya60/F37_doc.pdf.
18. *Майстрович Т. В.* Електронний документ в бібліотеке : науч.-метод. пособ. / Т. В. Майстрович. – М. : Либерея, 2007. – 248 с.
19. *Электронные издания.* Основные виды и выходные сведения. Межгосударственный стандарт СИБИД [Електронний ресурс] : ГОСТ 7.83-2001. – [Чинний від 2002-01-07]. – URL: <http://www.internet-law.ru/intlaw/laws/gostabout.htm>.
20. *Інформація та документація.* Електронні видання. Основні види та вихідні відомості : ДСТУ 7157:2010. – [Чинний від 2010-01-07]. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 18 с. – (Національний стандарт України).
21. *Про електронні документи та електронний документообіг* : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV // *Урядовий кур'єр.* – 2003. – 2 лип. – № 119.
22. *Антоненко І.* Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // *Бібліотечний вісник.* – 2004. – № 2. – С. 11–12.
23. *Антопольский А. Б.* Электронные издания: проблемы и решения / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // *Информационные ресурсы.* – 1998. – № 1. – С. 19–23.
24. *Уланова М. А.* Интернет-журнал. Типология, принципы создания, методика редактирования : дис. ... канд. филол. наук / Мария Александровна Уланова. – М., 2005. – 239 с.

Подано до редакції 24. 03. 2014 р.

Kostiuk Anastacija. Electronic edition in the digital era: nature and definition.

The article deals with the phenomenological specificity of electronic editions and problems of their definitions. It is represented a possible interpretation of the term “electronic edition”.

Keywords: electronic edition, digital edition, network edition, similar to e-edition, online edition.

Костюк А. А. Электронное издание в цифровую эру: сущность и определение понятия.

В статье рассмотрены феноменологическая специфика электронных изданий и проблемы их определения. Предложены возможные варианты толкования понятия «электронное издание».

Ключевые слова: электронное издание, цифровое издание, сетевое издание, аналог электронного издания, интернет-издание.